

מעדני שבת

פרשת וישב תשפ"ה

גליון תל"ד

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

יום הולדת

התפארת ישראל בצוואתו (אות ו) מזהיר את בניו וצאצאיו שהשלום ישרור ביניהם תדיר, לעזור אחד לאחיו בשעה קשה ובעת צרה ומצוקה, ולהעריך איש על אחיו ברכות ואיחולים לכל מקרה של שמחה חג 'יום הולדת'.

איתא בגמ' (מועד קטן כ"ח.) רב יוסף כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן, אמר נפקי לי מכרת, אמר ליה אבוי נהי דנפק ליה מר מכרת של שנים שלא מת עד גיל ששים, אבל הרי עדיין יש לך לחשוש מכרת דיומי, דהיינו מיתה חטופה, ולמה אתה עושה יומא טבא לרבנן, אמר לו נקוט מיהא פלגא בידך, דהיינו על סוג כרת של שנים שהוא מחצית מסוגי עונש הכרת התברר שנפטרתי ממנו.

הכתב סופר (יו"ד תשובה סי' קמ"ח) כתב הנה ברך לקחתי ליום מולדתי א' דר"ח אדר שהגעתי בעזה"י לשנת חמשים, והודיתי להשיל"ת ברבים על שהחינו וקימנו לזמן הזה וברוך ית"ש הנותן ליעף כח ללמוד וללמד, כן יעזרני למען שמו ותורתו, עד זקנה כו' ועשיתי ביום ההוא זה היום עשה ה' לי סיום למסכת פסחים.

בשו"ת הלל אומר (או"ח סימן קלט) לאחר שהאריך בגנות חגיגת יום ההולדת, כתב שישתדל בתורה ביום זה כי הוא מסוגל לבטל ממנו כל גזירות רעות, ולא במהרה אדם נופל ביום זה, והוא יום הצלחה ומזל.

גם בערוגת הבשם (סימן רט"ו) האריך שאינו נכון לחוג חגיגת יובל של שבעים שנה, דאין זה כי אם מנהג בורים ההולכים בחוקות העמים, ולא נשמע כמוהו בין זקני שערים רבותינו מוסדי דור דורים, והטעם דהרי אמרו חז"ל הסתכל בג' דברים דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, וא"כ מי שעולה על לבו חרדת רבי יוחנן בן זכאי (ברכות כ"ח:) שאמרו עליו שלא הנח מקרא משנה וכו' מ"מ כמה חרדה אחזתו כשנזכר שצריך ליתן דין וחשבון, א"כ כיון דימי שנותינו בהם שבעים שנה הרי קרוב זמן ליום מיתה ולשמחה מה זה עושה.

בן שבעים

הפרי מגדים (מ"ז או"ח תמ"ד סק"ט) מונה מה נחשב סעודת מצוה וא' מהם הוא סעודת בן שבעים שנה. החתם סופר (הגה' על השו"ע או"ח רכ"ה) מביא חוות יאיר (ע') שכתב לברך שהחינו ביום שנעשה בן שבעים, וחולק עליו ופוסק לברך בלא שם ומלכות.

בשו"ת בית ישראל (ל"ב) כתב שכן גם ראוי לעשות סעודה ביום שנעשה שמונים שנה, שאז גם ניצול מכרת של יומי (דמבואר בגמ' מו"ק שם שהמת פתאום מיתתו נקראת כרת יומי דוקא כשלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות דהיינו גיל שמונים זו היא מיתת נשיקה שמת בלא חולי).

ומסיים שם דהטעם שלא נהגו לא בסעודת ששים ולא בסעודת שבעים ולא בסעודת שמונים הוא כי חוששין מחשש עין הרע שלא ישלוט ח"ו, ולכן מסתירים שנותיהם. בתשו' גנזי יוסף (ד') כתוב יודע אני מאנשי מעשה, שבכל שנה כשמגיע יום הולדתם מהדרין לברך שהחינו על פרי או בגד חדש. ומוסיף שבאמת אין חילוק בין אם הגיע לשבעים או שאר השנים ביום לידתם ודאי מהראוי ליתן שבח והודאה להקב"ה אבל ברכת שהחינו מיוחד לזה לא מצינו שתקנו.

כתיב (מ, כ) 'זיהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה ויעש משתה לכל עבדיו', ואיתא בשכל טוב שרוב בני אדם מחבבים יום שהוא תשלום שנותיהם, שהוא כנגד אותו היום שנולד ושמחים בו ועושים בו משתה.

איתא בירושלמי (ר"ה ג' ח') שעמלק מכשפים היו והיו לוקח' למלחמה בני אדם ביום הולדתם משום שביום הולדתם מזלו חזק ותקיף ולא במהרה נופל.

בספר דברי חלומות (לר' צדוק אות כ') כותב ביום שהאדם נולד בו הוא בתוקף מזלו ואין לו לירא באותו יום בכל שנה משום דבר שיורע מזלו אז. ומה שאמרו בקידושין (ל"ח.) דצדיקים מתים ביום שנולדו היינו לפי שאצלם המיתה היא התרוממות מזלו ומעלתו שפושט לבוש שק הגופני ולובש חלוקא דרבנן הרוחני ליכנס לעולמות העליונים למעלה עליונה ליהנות מזיו השכינה. וכמו שביום לידתו ירד לעולם הזה לתוספות מעלה שעל ידי עבודתו בעולם הזה בתורה ומצוות ומעשים טובים הוא מגיע למעלה עליונה יותר ממה שהיה קודם, כן ביום המיתה מגיע למעלה עליונה עוד יותר דטוב יום המות מיום הולדו ועל כן הם מתים ביום לידתם דהוא יום התרוממות מזלם, אבל מי שאין צדיקים שאין המיתה מיד ביומו התרוממות מעלה, אע"פ שבסוף יגיעו למעלות בעד תורה ומצוות שעשו כיון דמכל מקום צריכים מקודם לקבל עונש גם כן וחייבוט הקבר וצער מיתה אם כן יום המיתה עצמו צער גדול ואתרע מזליה הוא להם ולא התרוממות אין להם לירא ביום לידתם מן המיתה. וכעין זה כתב בחומת אנך (קהלת פרק ג') שביום הולדתו יש לאדם מזל בריא וחזק מאד.

הנצי"ב בהעמק דבר (שמות יב ב) מפרש שחודש תשרי הוא החודש המובחר בנוגע לצרכי העולם, משום שבו נברא העולם, וכלל גדול הוא שבאותו יום שנברא אותו דבר מסוגל זה היום גם לדורות להתחזק יותר, ומזה הטעם טבע האש במוצאי שבת רותח יותר משום שאז נברא. כתיב בתהילים (פרק ב') 'אני היום ילדתיך שאל ממני ואתנה וכו', הרי שביום הולדתו יש לאדם כח מיוחד עם התפילות שלו.

גם מצינו בפורים שהמן שמח שהוא בחודש אדר שהוא יום מיתה של משה ולא ידע שהוא גם יום מולדת שלו הרי שיש השפעות באותו יום. ומצינו במדרש שלא בנו את המשכן עד חודש ניסן שהוא יום הולדתו של יצחק. הבן איש חי (שנה א' פר' ראה) כתב ויש נוהגין לעשות בכל שנה את יום הלידה ליר"ט וסימן יפה הוא וכן נוהגים בביתנו.

להורות נתן (ט' ה') כתב ולא תקשי מהגמ' (עירובין י"ג:) דנמנו וגמרו דנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, דהא כתבו התוס' שם דזה מייירי בסתם בני אדם, אבל צדיק אשריו ואשרי דורו. ובתוס' הרא"ש שם כתב דהא דנוח לו לאדם שלא נברא איירי בתחלה שלא נודע עדיין מה יהיה בסופו אבל הא פשיטא שחיהו של צדיקים טוב לעולם הזה וטוב לעולם הבא, הרי דבצדיק ומכל שכן המזכה את הרבים טוב לו שנברא.

רש"י כתב ביקש יעקב לישוב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף. בספר חנוכת התורה מפרש דהנה יעקב ועשו חלקו השני עולמות יעקב נטל עולם הבא ועשו בחר בעולם הזה, וא"כ יעקב ראוי לו להחזיק לעצמו שיהיה לו עולם הבא כי זה חלקו, ולעשו היה ראוי להחזיק לעצמו שאין לו חלק בעולם הבא כי אין זה חלקו, וקשה שאנו רואים שהיפוך הוא שעשו מחזיק לעצמו שיש לו עולם הבא. ויעקב אף שהוא צדיק מחזיק לעצמו שאין לו עולם הבא.

ומבאר דהנה עשו שנטל לחלקו העולם הזה אילו היה עולה על דעתו תמיד שימות ושנותיו של אדם שבעים שנים לא היה לו כלל עולם הזה לכך מחזיק עשו לעצמו שיהיה לו עולם הבא כדי שיהיה לו עולם הזה בנחת. וכן אילו היה יעקב מחזיק לעצמו שיש לו עולם הבא אם כן היה לו ליעקב עולם הזה כי אף אם צר לו בעולם הזה מכל מקום כשיעלה על לבו שיש לו עולם הבא יהיה לו עולם הזה והרי אין זה חלקו של יעקב לכן מחזיק יעקב לעצמו שאין לו עולם הבא כדי שלא יהיה לו עולם הזה. וזה הוא הפירוש ביקש יעקב לישוב בשלוה וכו'.

כתיב (מ, יג) 'בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו, כי אם זכרתני כו'. רעק"א מדקדק מהו הלשון כמשפט הראשון, וכן האיך בטח יוסף על שר המשקה הרי כתיב 'ארור הגבר אשר יבטח באדם'.

ומפרש כי טבע האדם שאם יושם במשמר משום איזה עולה הרי הוא נזהר בה ביותר לאחר שיצא מהבית המשמר, וכן כאן חשב שר המשקים שאם יצא מבית המשמר הוא תמיד יחפש יותר טוב שלא יהא שום זבוב במשקה כי מכח זה בא לבית המשמר. אמנם יוסף השיב לו שאין צריך לחפש יותר ממה שהיה בתחילה כי מה שהיה זבוב במשקה היה מהקב"ה כדי שיוציא את יוסף. וזה כוונת הקרא שהוא חוזר למשפט הראשון ואינו צריך ליזהר יותר ממה שהיה נזהר בתחילה, וחלק מהפתרון היה שיזכיר את יוסף ויוציאו כי זה הטעם שה' הביאו לבית המשמר.

כתיב (לז, ג) 'ועשה לו כתונת פסים', החתם סופר מבאר שלא נכשל יעקב להטיל קנאה בין האחים כי מה יקנאו השבטים בהבלי תענוגי עוה"ז כתונת פסים, אלא כי אמרו חז"ל (שבת קמ"ה:) מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מציינין עצמן בלבושים נאים, מפני שאינם בני תורה כל כך לכבדם מחמת תורתם ומכבדים אותם מחמת לבושיהן שנראין חשובים, הרי שציון הבגדים הוא סימן שאינו כ"כ תלמיד חכם. ויען כי יעקב אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו ומסר לו סודות התורה וחשש פן ירגישו הבנים ויקנאו בו, ע"כ עשה לו כתונת כציונים של אותם שאינם בני תורה כדי שלא יקנאו בו אחים. אמנם ויראו אחיו בעין שכלם כי אותו אהב ומאהבתו שחשש לקנאה עשה לו הכתונת, ועי"ז ויקנאו בו.

ומבאר בזה דברי הגמ' (מגילה ט"ז:) שהגמ' מקשה על יוסף למה נתן לבנימין חמש חליפות שמלות, וכי בדבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו, ומתרץ הגמ' רמז רמז לו שעתיד בן לצאת ממנו ומרדכי יצא מלפני המלך וגו'. ומפרש שכוונת הגמ' שמה שנתן לבנימין ג' מאות שקל כסף לא קשה כי מאחר שהוא בן אמו וגם ציערו ביותר בשימת הגביע באמתחתו הוא יכול ליתן לו יותר משאר האחרים ולא יקנאו בו, אבל חמש חליפות שמלות שהוא סימן שאיננו בן תורה ומכבדו בשמלות קשה למה נתנו לו, ועל זה מתרצת הגמ' דהכי קאמר 'ומרדכי יצא לפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור', דהיינו שלפני המלך כי זה היה תפארתם וכבודם של הגוים, אבל לא לנו אלא 'ליהודים היתה אורה' זו תורה 'ושמחה' זו יום טוב 'וששון' אלו תפלין 'ויקר' זה מילה, זה היה כבודו בין היהודים.